

Türkiye Yüzyılı Maarif Modelince Hazırlanan Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabında Kadın¹

Alev ŞAHİN KARBUZ²

Selman ABLAK³

Gönderim Tarihi: 20.11.2025

Yayın Tarihi: 31.12.2025

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Toplumsal cinsiyet eşitliği, bireylerin cinsiyetlerine bakılmaksızın eşit haklara ve fırsatlara sahip olmalarını savunmaktadır. Günümüz toplumlarında bu eşitliği sağlamak için önemli adımlar atılmış olsa da, kadınlar hâlâ sosyal, ekonomik, kültürel ve politik alanda ayrımcılık ve eşitsizlikle karşı karşıya kalmaktadır. Kadınların toplumsal yaşamın her yönünde daha fazla yer alabilmesi ve görünürlük kazanabilmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmakta ve projeler hayata geçirilmektedir. Eğitim-öğretim faaliyetleri ise bu girişimlerin bir boyutunu oluşturmaktadır. Türk Milli Eğitim Sistemi incelendiğinde sosyal bilgiler dersinin başta eşitlik olmak üzere toplumsal cinsiyet eşitliğini de kendisine konu edindiği görülmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de 2024-2025 eğitim öğretim yılında ortaokul ve imam hatip ortaokullarında okutulan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının pedagojik içeriğinde ve kitapta yer verilen görsellerde toplumsal cinsiyet eşitliği açısından kadının ne şekilde ve nasıl ele alındığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma nitel araştırma deseninde doküman analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” bağlamında hazırlanarak okutulan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarından (1. ve 2. kitap) elde edilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde betimsel analizden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda incelenen ders kitabında kadının nitelikli işlerde erkeklere oranla daha az yer aldığı, genelde evde ve çocukla ilgilenen tek ebeveyn olarak gösterildiği, erkeğin ise daha güçlü genelde evin dışında ve iş olarak nitelikli işlerde sunulduğu tespit edilmiştir. Görseller ve metinlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların nitelikli görünürlüğünün artırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, ders kitabı, toplumsal cinsiyet, kadın.

Women in the 5th Grade Social Studies Textbook Prepared by the Türkiye Century Maarif Model

Abstract

Social gender equality advocates for individuals to have equal rights and opportunities regardless of their gender. Although significant steps have been taken in contemporary societies to achieve this equality, women still face discrimination and inequality in social, economic, cultural, and political spheres. Numerous initiatives and projects are being implemented to increase women's participation and visibility in all aspects of social life. Educational activities constitute one dimension of these efforts. Upon examining the Turkish National Education System, it is

¹ Bu çalışmanın bir bölümü 15-17 Mayıs 2025 tarihleri arasında Tokat’ta düzenlenen USBES 2025’de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Sorumlu Yazar: Yazar1 Alev ŞAHİN KARBUZ, Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Sivas, Türkiye. alevce.alaz@gmail.com ORCID 0009-0001-9441-0611

³ Yazar2 Doç. Dr. Selman ABLAK, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sivas, Türkiye. selmanablak@gmail.com ORCID 0000-0001-8538-1292

evident that the social studies course places particular emphasis on equality, including gender equality. This study aims to identify how women are depicted and addressed in terms of social gender equality within the pedagogical content and visuals of 5th-grade social studies textbooks used in middle schools and imam-hatip middle schools during the 2024-2025 academic year in Turkey. The research is conducted using a qualitative document analysis method. Data were obtained from two 5th-grade social studies textbooks prepared and prescribed by the Ministry of National Education within the framework of the "Turkey Century 100-Year Education Model." Thematic analysis was employed to analyze the collected data. The findings reveal that in the examined textbooks, women are depicted as engaging less in qualified jobs compared to men, primarily shown at home and as the sole caregiver for children. Conversely, men are represented as more dominant, generally outside the home, and involved in qualified employment. It is recommended to ensure gender equality and increase the qualified visibility of women in visuals and texts.

Key Words: Social studies, textbook, gender equality, women

Giriş

İnsanlar, varlıklarının tanınmadığı, dikkate alınmadığı ya da kendilerini ait hissetmedikleri ortamlarda doğal olarak ilgisiz ve isteksiz davranışlar sergilerler. Bu tür durumlarda isteklendirme eksikliği ve ilgisizlik başarı şansını azaltan önemli faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, bireylerin başarı gösterebilmeleri için, kendilerini bu süreçlere dâhil hissetmeleri ve varlıklarının kabul gördüğü ortamlar yaratılması büyük önem taşımaktadır. Çakır (1996), tarih yazımında kadınlara yer verilmediğine ilişkin eleştirisini “*Tarih dersleriyle ilk kez ortaokul döneminde tanıştığımda, bu dersleri oldukça sıkıcı ve gereksiz bulmuştum. Derslerde sıkça savaşların anlatıldığı, ezberlenmesi gereken çok sayıda tarih bilgisi ve gereksiz ayrıntılar bulunmaktaydı. Tarihe karşı duyduğum bu olumsuz tutumların nedenlerini daha sonra düşündüğümde, yalnız olmadığımı fark ettim. Pek çok kadın arkadaşım da aynı duyguları paylaşıyordu. Çünkü okutulan tarih içeriklerinde, kadınların varlığına yer verilmiyordu...*” ifadeleriyle dile getirmiştir. Kadının var olmadığı bir alan, kurum ya da olaya rastlanmamaktadır. Bu durum kadının toplumsal cinsiyetinden dolayı yok sayılmak olarak algılanmakta olup bunun yaşanılan çağda mı yoksa tüm zamanlar boyunca mı böyle olduğu sorusunu kaçınılmaz kılmaktadır.

Cinsiyet rollerinin tarihsel kökenleri, işbölümü sürecinin başlangıcıyla doğrudan ilişkilidir. Bu süreçte, erkekler kamusal alanda, kadınlar ise ev içi görevlerde rol almaya başlamış ve böylece toplumsal cinsiyet sınırları belirginleşmiştir. Bu durum, toplumda kadın ve erkek arasında belirli rollerin ayrışmasına ve biçimlenmesine neden olmuştur (Vatandaş, 2007). Bireylerin cinsiyet rolleri algısı, çevrelerindeki diğer bireyleri anlamaya yönelik gerçekleştirilen sınıflandırmalar sonucu oluşan gruplara ilişkin bilgi, beklenti ve düşünceleri içermektedir. Toplumsal cinsiyetle ilişkili yargılar, bireylerin diğer insanların davranışlarına ilişkin algılarını filtreleyen bir rol üstlenmekte, kadın ve erkeklerin davranışlarının uyumlu olduğu durumları normatif hale getirirken, uyumsuzlukları istisnai kabul etmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin devamını sağlayarak, özellikle iş yaşamında cinsiyete dayalı fırsat eşitsizliklerine, karar alma süreçlerine katılımın kısıtlanmasına ve siyasi temsildeki sınırlamalara zemin hazırlayabilmektedir (Yılmaz ve diğ., 2022). Özellikle bazı toplumlarda kadınların toplumsal cinsiyet rolleri, toplum ve kültür tarafından kadınlara yüklenen anlamlar ve beklentiler doğrultusunda biçimlenmektedir (Çiçek ve Çopur, 2018).

Tüm toplumlar kendilerine özgü inançlar, tarihî gelişmeler, kültürel değerler ile sosyal ve siyasal yapılar ile şekillenmekte olup, bu toplumların cinsiyet ve kadın algısı da kendi özgün değerler sistemi içinde farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır (Yavuz ve Ertem 2021). Bu farklılaşmada yaşadıkları bölge, mensup oldukları ırk gibi etmenlerin de etkisi oldukça fazladır. Bu bağlamda,

Türk kadınının tarihsel süreç içerisindeki toplumsal konumu incelendiğinde, günümüze yaklaştıkça toplumsal alandaki etkinliğinin azaldığı görülmektedir. Nitekim mitolojik dönemlerde, Türklerin kadın kavramı, oldukça zarif ve ileri düzeyde olup, günümüz topluluklarından çok daha ileriye temsil etmektedir (Göksel, 1993, s. 105). Nitekim Kışlalı “Siyaset Bilimi” eserinde Gökalp’in eski Türkleri feminist olarak tanımlamasını iki temel neden ile açıklamaktadır. Birinci neden bu toplumlarda demokrasinin varlığı iken, ikinci neden ise, Türklerde o dönemde benimsenen dini inancın Şamanizm olmasıdır. Çünkü Şamanizm, kadınlarda bulunan kutsal güce dayanmakta ve bu inanç sistemi, kadınların toplumdaki rollerini ve statülerini olumlu yönde etkilemektedir (Kışlalı, 2010). Öte yandan bağlı olunan inançların toplumda yer edinmede etkili bir unsur olduğu da görülmektedir.

Türk tarihi incelendiğinde erken dönemde Türk toplumlarında devlet yönetimi, genellikle “karı-koca” veya “hatun-hakan” gibi ikili ekipler tarafından ortak sorumlulukla yürütülmüştür. Hatta yasa niteliğindeki emirnamelerin geçerliliği, her iki tarafın imzasını taşımak şartıyla uygulanmıştır. Ayrıca, tarih boyunca Türk toplumlarında, kadınların ilk defa “devlet başkanı” olması dikkate değerdir (Sağ, 2001). Yine eski Türk toplumlarında kadın, evin sahibi konumunda olup, kadına saygı göstermek toplum tarafından zorunlu bir davranış olarak kabul edilmiştir. Çünkü kadın, evin temelini oluşturan önemli bir unsur olarak görülmüştür. Ayrıca, kadınların yalnızca ev içinde değil, aynı zamanda dış çevrede de eşlerine yardımcı olduğu ifade edilmektedir (Aksoy, 2017). Tarihsel kaynaklar, Türklerin kutsal ve değer verdikleri haklara “ana hakkı” adını verdiklerini ve bunu “Tanrı Hakkı” ile eşit kabul ettiklerini göstermektedir (Ergin, 1958). Eski Türk toplumlarında, evin sahibi kadın olmakta olup, bu bağlamda ev kadınlarına sıkça “evci” unvanı kullanılmıştır. Göktürkler, bu anlamda kadınlar için “eş” terimini tercih ederken, Osmanlılar “evdeş” ifadesini, Çağatay Türkleri ise “evlik” sözcüğünü kullanmışlardır. Anadolu’da ise kadınlar, “Başa”, “Baş Yoldaşı”, “Bike”, “Ev Şenliği” gibi farklı kavramlarla adlandırılmıştır. Kırgızlar ise, evin gerçek sahibi olan kadın için “Bay Biçe” veya “Bay Beçe” ifadelerini kullanmıştır (Ögel, 1984, s. 76).

İslam öncesi dönemde olduğu gibi İslami dönemde de Türk toplumları ve devletlerinde kadın, sosyal hayatta sahip olduğu hakları korumuş ve bu hakların devamını sağlamıştır. Aile içindeki yapıda, anne hâkim pozisyonda olup, görüşleri dikkate alınmakta ve önemli bir nüfuz sahibi olarak kabul edilmekteydi (Köymen, 1983). Müslüman Türk devletleri hanedanlarına mensup kadınlar, özellikle siyasi ve idarî alanlardaki etkinliklerini sürdürmüş ve zaman zaman bu alandaki faaliyetlerini gerekçeleriyle devam ettirmişlerdir. Selçuklu döneminde, hatunlar bazen sultanın yanında değil, geçici veya sürekli olarak başka bir şehirdeki saraylarda bulunmaktaydı. Bu kadınlar sultanla birlikte otursalar da oturmasalar da, genellikle küçük ölçekli idarî ve askerî teşkilatlara sahip olup, özel hazineleri ve kendilerine bağlı vezirleri yönetmekteydi. Ayrıca ihtiyaç duyulduğunda hatunlar, bulundukları yerden ayrılarak sultanın yardımına gidebilmekteydiler (Merçil, 2011). Harzemşahlar ve Selçuklular döneminde, hükümdar eşleri olan “terkenler”, hem siyasi hem de askeri faaliyetlerde etkili roller üstlenmişlerdir (Peker, 2017). Osmanlı Devleti’nin kuruluş aşamalarında, Orta Asya toplumlarındaki kadın-erkek eşitliğine dayanan gelenekler genel hatlarıyla korunmaktaydı. O dönemde, harem teşkil edilmemiş ve kadınlar toplumdan soyutlanmamıştır (Kışlalı, 2010). Ayrıca, kuruluş dönemi sultanlarının eşleri, toplum içinde irtibatlarını sürdürmekte ve saraylarda yaşamlarını devam ettirmekteydiler. Nitekim hükümdar eşleri de, sultanlar gibi sosyo-politik hayatın içerisinde aktif rol almışlardır (Kurt, 2013).

Türk kadını, hem toplum hem de devlet yapısı içerisinde yüksek bir değere sahiptir. Türk töresi de bunu destekler niteliktedir. Türk toplumlarında göçebe yaşam biçimi yapısı nedeniyle, kaç-göç olgusu bulunmamaktadır. Buna bağlı olarak kadınlar, toplum hayatında doğrudan aktif olarak yer almakta ve faaliyetlerini sürdürmektedirler. Kız çocukları, erkek çocuklar gibi silah

kullanabilmekte ve gerekirse savaş durumunda silah kullanarak mücadele edebilmektedirler. Ancak zaman ve mekâna bağlı olarak bulundukları coğrafyadaki farklı kültürler ve inanç sistemlerinin etkisiyle, kurulan devletlerin yapısıyla birlikte, kadınların toplum içindeki rollerinde çeşitli değişiklikler yaşandığı gözlemlenmektedir (Gündüz, 2012). İslam ahlakının yanlış yorumlanması, Türk toplumu içerisinde geleneksel değerlerin dönüşmesine ve kadının erkeğin gerisinde takip edilmesine neden olmuştur (Bingöl, 2014). Osmanlı Devleti'nin büyüme sürecinde, fetihler ve farklı toplumlarla etkileşimler sonucunda, kadınlar toplumsal yaşamın dışına itilmiş ve hareme kapatılma sürecine girmiştir (Çağlar, 1992). Tanzimat Dönemi'nde, Osmanlı kadınlarının hak talebinde bulunma mücadelesi başlamış ve bu süreç kadınların toplumsal hayatta daha aktif rol almalarına zemin hazırlamıştır (Günindi-Ersöz, 2016). II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte, ev içindeki anne ve eş rollerini yerine getiren kadınların toplumsal statülerinde değişiklikler yaşanmış ve kadınlar, daha çeşitli ve özgün toplumsal statüler elde etmek amacıyla taleplerde bulunmaya yönelmişlerdir (Erbay, 2019). I. Dünya Savaşı'nın yol açtığı kayıplar nedeniyle erkek nüfusunun azalması, kadınların toplum ve çalışma hayatında daha fazla rol almalarına imkân tanımıştır (Tabakoğlu, 2017). Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla birlikte Osmanlı topraklarının işgali hız kazanmıştır. Bu yenilgi sonrası başlatılan Kurtuluş Savaşı, özellikle Türkiye'de kadınların haklarını elde etme sürecinde kritik bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Aydın, 2015). Cumhuriyet rejiminin ilanı ile birlikte, toplumsal yapı yeniden düzenlenmiş ve kadınlar hem sosyal hem de siyasi hayatta haklarını kazanmışlardır. Atatürk'ün önderliğinde, demokrasi ve cinsiyet eşitliği ilkeleri doğrultusunda, birçok ülkeden önce Türk kadınlarına siyasal katılım hakkı tanınmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile gerçekleştirilen siyasi ve toplumsal reformlar, uluslararası sözleşmeler ve yasal düzenlemeler aracılığıyla, Türk toplumunun kadın algısında ve kadının konumunda önemli gelişmeler yaşanmaya devam etmektedir (Yavuz ve Ertem, 2021). Bu dönüşüm sürecinde eğitim, kadınların toplumsal hayata katılımını güçlendiren temel araçlardan biri olarak öne çıkmış; özellikle kız çocuklarının eğitime erişimi ve eğitim içeriklerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi, kadınların statüsünün güçlenmesinde belirleyici bir rol üstlenmiştir.

Eğitim yoluyla kadınların toplumsal konumunun güçlendirilmesi sürecinde, okullarda kullanılan ders kitapları önemli bir rol üstlenmektedir. Ders kitapları, yalnızca bilgi aktaran araçlar olmanın ötesinde, toplumsal değerlerin, rollerin ve normların yeniden üretildiği temel eğitim materyalleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, ders kitaplarında kadınların nasıl temsil edildiği; kadınlara atfedilen roller, sorumluluklar ve görünürlük düzeyi, öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının şekillenmesinde belirleyici olmaktadır. Özellikle Sosyal Bilgiler ders kitapları, vatandaşlık bilinci ve toplumsal rollerin aktarımında merkezi bir işleve sahip olduğundan, kadın temsiline ilişkin sunulan içeriklerin niteliği ve kapsayıcılığı büyük önem taşımaktadır. İstendik davranış öğretme süreci olan eğitim sistemi içerisinde kullanılan ders kitapları, çocukların sosyalleşme sürecinde kritik bir rol oynama potansiyeline sahiptir. Dünyada teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin öğrenme ortamlarında büyük oranda ders kitabı kullanılmaktadır (Yaylak, 2022). 21. Yy'da bilimsel ve teknolojik ilerleme her alanda olduğu gibi eğitim alanında da etkisini gösterip çeşitli hizmetler sunsa da Türkiye'de mevcut durum ve ülke geneli dikkate alındığında ders kitabının erişilebilirliği ve kullanım durumu onu en ulaşılabilir materyal olarak ortaya koymaktadır. Nitekim ders kitapları yazılı kültürün eğitime mirasıdır (Altun, 2013). Öğretmenin temel yardımcısı olan, gücünü arttıran ve ders sürecini daha sistematik anlatmasına yardım eden en temel araçlardan biridir (Küçükahmet, 2011). Bu bağlamda, ders kitapları resmi ideolojinin somut ve geniş çapta yansımaya olanak sağlayan önemli bir araçtır. Bu imkân ve potansiyelin en iyi şekilde görülebileceği örneklerden biri içeriksel özellikleriyle kimlik ve kişilik belirleyicisi olarak işlev gören sosyal bilgiler ders kitaplarıdır (Subaşı, 2023). Hayatın içinden olan ve isminde de taşıdığı

gibi sosyal çevrede bilinçli bir vatandaş olmadaki en önemli görevden birini üstlenen sosyal bilgiler ders kitaplarında eşitlik başta olmak üzere belli kriterlere dikkat edilmesi ve o doğrultuda öğrenci yetiştirmeye uygun içerikle sunulması gerekmektedir. Geleneksel yöntemler veya doğrudan anlatım teknikleri kullanılarak hazırlanan kitaplar bilinçaltına yüklediği mesajlar aracılığıyla müdahalede bulunarak öğrencilerde kalıcı davranış değişiklikleri sağlamayı ve aktarılan bilgilerin unutulmasını engellemeyi amaçlamaktadır. Bu tür eğitim kitapları bilinçaltına yapılan etki sayesinde, öğrenilen bilgilerin uzun süreli kalıcılığını ve davranışsal dönüşümün gerçekleşmesini desteklemektedir (Büyükanan-Filiz, Ceylan ve Bahattin-Ceylan, 2018). Bu da kitaplarda verilen bilgilerin açık olarak yazmasa da örtülü anlamlarında mana olarak çok şey ifade ettiğini göstermektedir. Eğitim öğretim sürecinin ilk basamaklarını kapsayan ilkökul ve ortaokul evresi okul yaşamı boyunca gelişim ve öğrenme açısından en kritik evreleri oluşturmaktadır (Vardi ve Demiriz, 2021; Senemoğlu, 2011). Bu gelişim evrelerinde sunulan mesaj ve içeriklerin, bireylerin ilerleyen yaşamlarını etkileyeceği; belirli yargılar aracılığıyla önce öğrenciyi, ardından sınıf ortamını ve nihayetinde toplumu biçimlendireceği göz önünde bulundurulduğunda, sunulan içeriğin taşıdığı önem daha belirgin hâle gelmektedir. Bu durum, eğitim sürecinde kullanılan içeriklerin hazırlanması ve sunulmasında özenli olunmasının zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Sosyal Bilgiler dersinde belirlenen hedeflere ulaşabilmek amacıyla öğretmenler ve öğrenciler, ders kitaplarını temel kaynak olarak kullanmaktadır. Özellikle Sosyal Bilgiler dersinin kapsamı dikkate alındığında, içerik açısından sınırlı bir öğretim programı ile bu hedeflerin tam anlamıyla gerçekleştirilmesinin güç olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle öğretmenler, derslerini planlarken ve uygularken çoğu zaman öğretim programından ziyade ders kitaplarına yönelmektedirler (Gülersoy, 2013). Bu çalışmada, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında kadına nasıl ve ne şekilde yer verildiği farklı değişkenler ve açılar göz önüne alınarak kapsamlı bir biçimde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Özellikle, söz konusu kitabın içeriklerinde yer alan metinler ve görsellerin pedagojik ilkeler ve toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında nasıl yapılandırıldığı, kadına dair algı ve temsilin ne şekilde yansıtıldığı detaylı bir şekilde incelenerek, eğitim materyallerinin toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle tutarlılığı ve etkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Bu ana problem çerçevesinde aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır.

1. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan görsellerde kadın nasıl ve ne şekilde verilmiştir?
2. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan metinlerde kadın nasıl ve ne şekilde verilmiştir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırmada, izlenen süreç ve konu bakımından nitel araştırma yaklaşımları kapsamında yer alan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, gerekli bilgilerin belirlenmesi, toplanması, analiz edilmesi ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi süreçlerini içeren, bir araştırma yaklaşımıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada, incelenmek üzere yazılı bir kaynak olan ders kitabı ele alınmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda, yazılı materyalin ayrıntılı biçimde analiz edilebilmesine olanak tanıdığı için doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem; belirli bir araştırma amacı doğrultusunda kaynakların tespiti, okunması, önemli noktaların not edilmesi ve değerlendirilmesini içermektedir (Karasar, 2005). Doküman analizi araştırmacının erişmek istediği olgular hakkında derinlemesine bilgi içeren yazılı

materyallerin sistematik olarak incelenmesi sürecidir. Bu yöntem; gözlem veya görüşme gibi diğer veri toplama imkânlarının bulunmadığı durumlarda, tek başına veri toplama yöntemi olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Veri Toplama Aracı

Çalışmada kullanılan veriler, Türkiye’de 2024-2025 eğitim öğretim yılında ortaokul ve imam hatip ortaokullarında okutulan ve editörlüğünü Doç. Dr. Fatma Torun, Doç. Dr. İbrahim Turan ve Dr. Öğr. Üyesi Hamide Kılıç’ın yapmış oldukları 5. sınıf sosyal bilgiler 1 ve 2 ders kitaplarında yer alan metinler ve görsel unsurlardan elde edilmiştir. İlgili ders kitapları Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının 17.07.2024 tarih ve 110460159 ile 24.06.2019 gün ve 15 sayılı kararı ile eğitim aracı ve ders kitabı olarak kabul edilmişlerdir.

Verilerin analizi

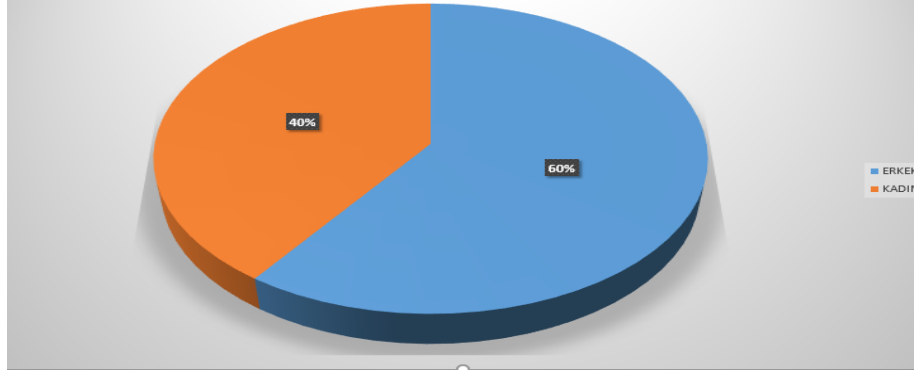
Araştırmada elde edilen veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analiz, bir olgunun tüm yönlerini sistematik biçimde tarif ederek yalnızca ne olduğunu ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda araştırmacıya o olgunun içinde var olan farklı boyutları gözlemleme fırsatı sunar. Bu sayede, tek yönlü sınırları aşarak derin düzeyde kavrayış geliştirilebileceği bir yaklaşım sunar (Büyüköztürk ve diğ., 2008; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırmada belirlenen alt problemler doğrultusunda sosyal bilgiler ders kitabı içerikleri, belirlenen kategorilere göre sistematik biçimde analiz edilmiştir. Bu kategoriler oluşturulurken, ders kitabının içeriklerinin toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirilmesine ilişkin literatür taranmış ve özellikle sosyal bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi konusuna odaklanan makaleler ve tezler detaylı olarak incelenmiştir. Bu kapsamda, Saydam (2019) ve Arslan’ın (2000) çalışmalarında kullanılan kategoriler temel alınarak, ders kitabındaki içeriklerin değerlendirilmesiyle toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bulgular elde edilmiştir. Ayrıca, Subaşı (2023), Karaboğa (2020) ve Erbuyurucu ve Deniz’in (2024) çalışmalarında kullanılan kategorilerden yararlanılarak, kitap içeriği bu kategoriler temelinde başlıklar halinde organize edilmiştir. Bu analizler, iki alt problem başlığı altında yapılandırılarak, çeşitli göstergeler dikkate alınmış ve kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu göstergeler arasında, gösterilme sıklığı, birlikte gösterilen kişiler, gösterilen eylemler, gösterilen mekânlar ve atfedilen meslekler yer almaktadır.

Bulgular

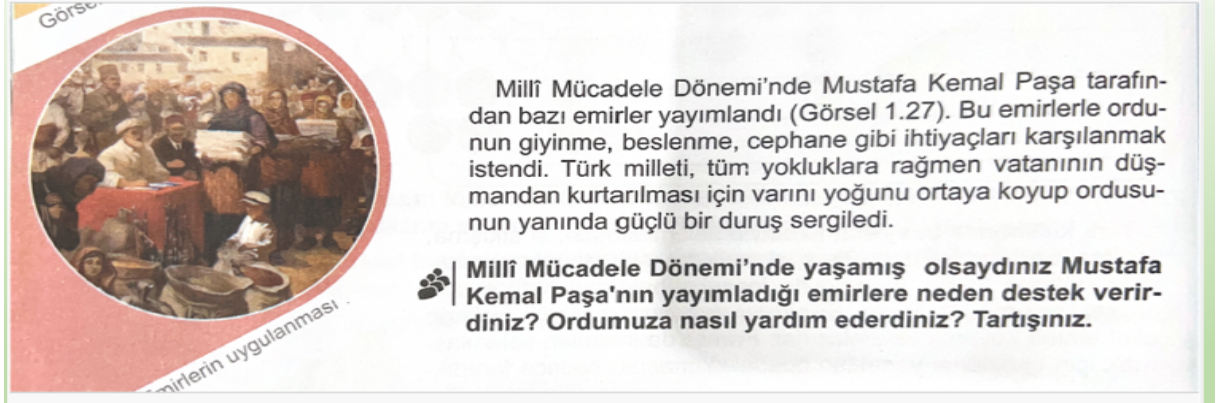
Toplumsal cinsiyet kodlamalarını belirleyebilmek amacıyla sosyal bilgiler ders kitabında yer alan metinler ve görseller üzerine yapılan inceleme, önceden belirlenen kategoriler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Bu kategoriler, toplumsal cinsiyet temsillerinin niteliğini sistematik biçimde analiz edebilmek için kuramsal ve tematik çerçeveler esas alınarak oluşturulmuştur. Analiz süreci sonucunda, ilgili kategorilere dayalı olarak çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, toplumsal cinsiyet rollerinin metin ve görseller aracılığıyla nasıl yapılandırıldığını ve yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, her bir kategori doğrultusunda seçilen örnek metin ve görsellere yer verilmiş; bu materyaller üzerinden ayrıntılı betimlemeler yapılarak, söz konusu temsillerin hangi biçimlerde toplumsal cinsiyet kodlaması içerdiği açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece, eğitim materyallerinde yer alan örtük ve açık toplumsal cinsiyet mesajlarının öğrenci üzerindeki potansiyel etkilerine dair daha kapsamlı bir farkındalık sağlanması hedeflenmiştir.

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi bağlamında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında (1. ve 2. kitap) yer alan görsellerde kadının ne şekilde ve nasıl yer aldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

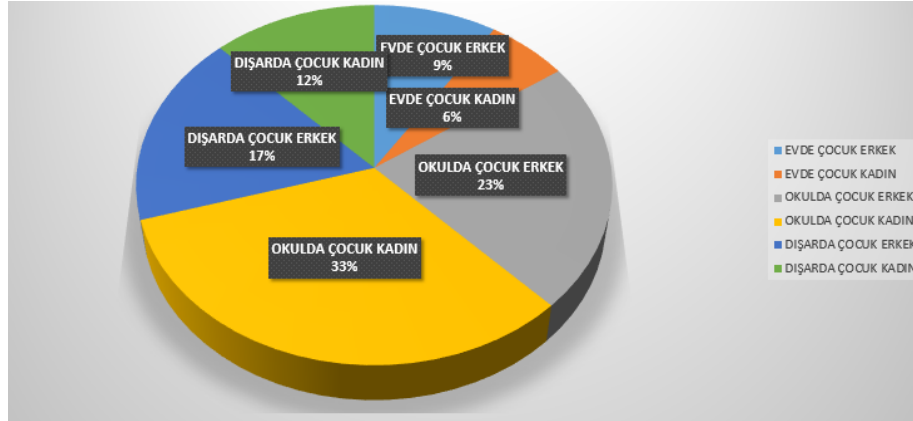
Grafik 1. Görsellerde vatandaş olarak kadın erkek dağılımı

Grafik 1 incelendiğinde vatandaşlık rolü bağlamında ders kitabı görsellerinde yer alan cinsiyet dağılımının %60 erkek, %40 kadın olarak verildiği görülmüştür. Sosyal bilgiler dersinin temel amaçlarından biri de vatandaş yetiştirmektir. Bu bağlamda bakıldığında elde edilen grafik amaca uygun bir kitabın varlığını kanıtlaması açısından son derece önemlidir. Bu dağılım, erkek bireylerin kamu alanında, hak ve sorumluluklara sahip aktif yurttaşlar olarak daha görünür biçimde temsil edildiğini göstermektedir. Kadınlar ise daha az oranda temsil edilmekte olup, bu durum toplumda kadınların kamusal yaşama katılımının ikincil düzeyde kodlandığını düşündürmektedir. Görsel temsillerdeki bu dengesizlik, öğrencilere yurttaşlık rollerinin cinsiyet temelli farklılıklar içerdiği yönünde örtük mesajlar verebilir.

Görsel 1.

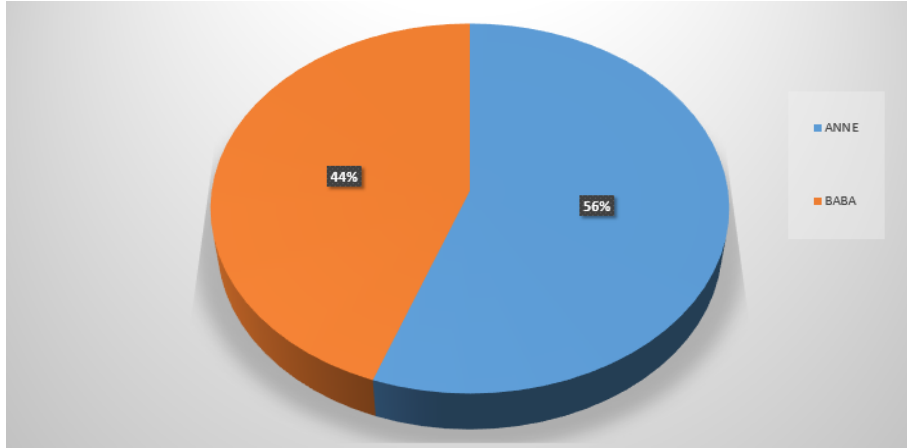
(MEB, 2024a, s. 34)

Görsel 1'de Millî Mücadele dönemine ait bir temsil sunulmaktadır. Ancak bu temsilin yer aldığı içerikte tarihsel bağlamda önemli katkılar sunan Türk kadınının Kurtuluş Savaşı'ndaki rolüne ilişkin herhangi bir ifadeye yer verilmemesi dikkat çekicidir.

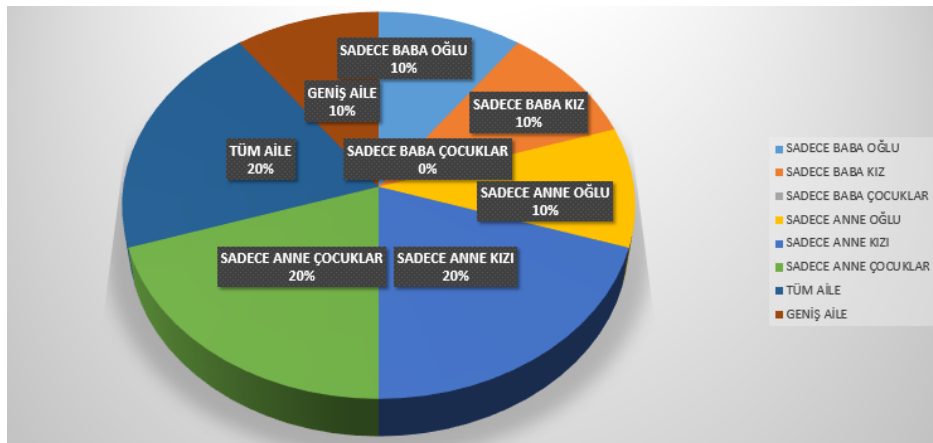
Grafik 2.Görsellerde çocuk olarak kadın erkek durumu

Çocukların üç farklı mekânda (ev, okul ve dışarı) kadın ve erkek olarak temsillerini yüzdesel olarak gösteren Grafik 2 incelendiğinde cinsiyet olarak eşit durumun olmadığı anlaşılmaktadır. Dağılım, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında mekân kullanımının görseller aracılığıyla nasıl yapılandırıldığını ortaya koymaktadır. En yüksek oran %33 ile okulda bulunan kız çocuklarına aittir. Bu durum, kız çocuklarının eğitim bağlamında daha görünür kılındığını gösterebilir. Ancak bu görünürlük, diğer mekânlardaki temsillerle birlikte ele alındığında daha geniş bir analiz gerektirmektedir. Okul mekânı, hem kız hem de erkek çocuklar için en yoğun temsil edilen alan olarak dikkat çekmektedir. Bu eğitim ortamlarında cinsiyet temsillerinin kısmen dengeli olabildiğine işaret eder. Ancak erkek çocukların okul dışında da (özellikle dış mekânda) %17 oranla temsil edildiği, buna karşın kız çocuklarının dış mekânda yalnızca %12 oranında yer aldığı görülmektedir. Kadınların ev ya da okul dışında yer almaması ya da daha sınırlı yer alması dikkat çekmektedir. Ev içi temsillerde ise hem kız hem erkek çocuklar oldukça sınırlı bir biçimde yer almaktadır. Erkek çocukların evde kadın çocuklara göre biraz daha fazla temsil edilmesi, geleneksel rollerin tersine, ev içi yaşamın sadece kadınlara özgü olmadığını göstermeye yönelik bir eğilim olabilir. Ancak bu fark çok küçük olduğu için anlamlı bir değişimi simgelediği söylenemez.

Görsellerdeki mekânsal dağılım, cinsiyete dayalı rollerin yeniden üretildiği ya da sorgulandığı bağlamlarda ipuçları sunmaktadır. Kız çocuklarının özellikle okul bağlamında daha fazla temsili olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilirken, dış mekânda erkek çocukların daha görünür olması, hareket özgürlüğü ve kamusal alana erişim açısından hâlâ cinsiyet temelli bir ayrımın varlığını düşündürmektedir. Özellikle dış alanların erkek çocuklar için daha sık tanımlanması, toplumsal olarak erkek çocuklara hareket serbestisi ve kamusal alanda bulunma hakkı tanınırken; kız çocuklarının daha sınırlı dış mekân temsilleri, geleneksel koruma-kısıtlama normlarının sürdürüldüğünü göstermektedir. Ev içi temsillerin düşük olması ise aile yaşamı bağlamında çocukların daha az görselleştirildiğini gösterebilir. Ancak bu durum, aile içindeki cinsiyet rollerinin görünmezliğine veya ihmaline de işaret edebilir.

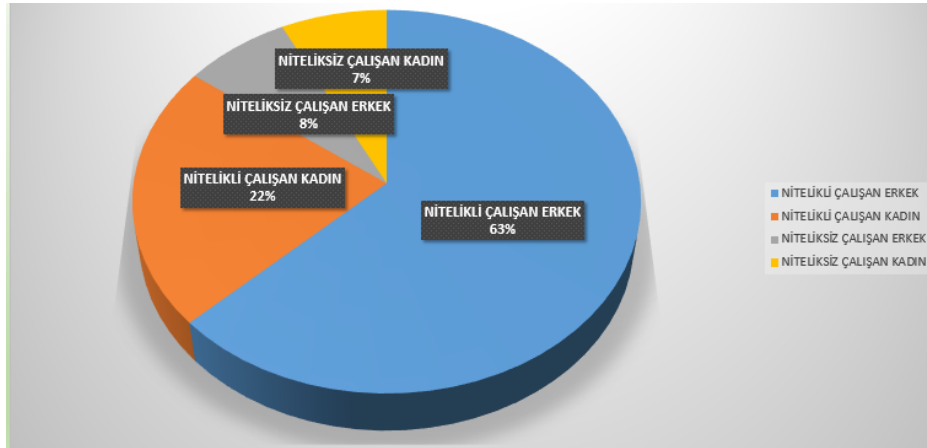
Grafik 3.Görsellerde bulunan anne baba temsiline göre kadının durumu

Grafik incelendiğinde, anne figürünün görsellerde baba figürüne kıyasla daha yüksek bir oranda yer aldığını ortaya koymaktadır. Ancak bu niceliksel bulgunun niteliksel olarak nasıl sunulduğu, toplumsal cinsiyet rollerinin anlaşılması açısından daha belirleyici bir rol oynamaktadır. Anne figürlerinin görsellerde fazlaca yer alması, ilk bakışta olumlu bir gelişme gibi değerlendirilse de bu temsillerin hangi rollerde yer aldığı incelenmelidir. Eğer anneler yalnızca ev içi roller (yemek yapmak, çocuk bakmak, temizlik vb.) çerçevesinde sunuluyorsa, bu durum toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirici bir işlev görmektedir. Baba figürünün azlığı aile ve çocuk eğitimi gibi konularda babaların ikincil ya da dışsal aktörler olarak temsil edildiği algısını doğurabilir. Bu durum, çocuklara babanın aile içi sorumluluklara katılımının sınırlı olduğu yönünde örtük bir mesaj iletebilir. Eğitim materyallerinde anne ve babaların eşit sorumluluk üstlendiği sahnelerin sunulması, çocukların cinsiyet rollerini daha adil biçimde algılamasına katkı sağlar. Ancak bu veriler, babaların aile içi yaşamda eşit aktörler olarak temsiline yeterince yer verilmediğini düşündürmektedir. Görsel temsillerde niceliksel denge kadar, niteliksel denge de sağlanmalıdır. Anneler yalnızca evde, babalar yalnızca işte gösteriliyorsa bu durum, cinsiyete dayalı iş bölümü anlayışını yeniden üretir. Babalar çocuk bakımı, ev içi sorumluluklar gibi alanlarda da görünür hale getirilmeli; anneler ise yalnızca ev işleriyle değil, mesleki rollerle de sunulmalıdır. Pedagojik etkiler göz önüne alınarak, hem anne hem de baba figürleri çocuklara demokratik, paylaşımcı, işbirliğine dayalı bir aile modeli çerçevesinde aktarılmalıdır.

Grafik 4.Görsellerde aile temsili içinde kadının durumu

Grafikte verilen değerlere bakılarak ders kitaplarında aile ve toplumsal cinsiyet rollerinin temsiline ilişkin yapılan analizler, belirli kalıpları ve eğilimleri ortaya koymaktadır. Öncelikle, annelik rolü oldukça görünürdür ve çeşitli kombinasyonlar aracılığıyla yoğun şekilde temsil edilmektedir. Sadece anne ve çocukların, anne ve kızı veya anne ve oğlu ile birlikte yer aldığı görseller toplamda %50 oranında görülmektedir. Bu durum, anneliğin bakım, eğitim ve ev içi sorumluluklarını taşıyan, çok yönlü ve çeşitli biçimlerde temsil edildiğine işaret etmektedir. Anne figürünün hem kız hem erkek çocuk ile birlikte, hem de yalnız başına gösterilmesi, geleneksel annelik rolünün geleneksel ve yeniden üretilen biçimleriyle pekiştirildiğini göstermektedir. Babalık rolü ise daha sınırlı ve daha çok bireysel temsiller şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Baba ve çocukların birlikte olduğu görseller toplam %30 iken, her biri sadece ve bağımsız şekilde, yani sadece baba ve oğul veya sadece baba ve kız gibi biçimlerde gösterilen görseller %10 oranındadır. Bu da, babanın görsellerde daha az yer aldığı ve aile içi sorumlulukların aynı derecede paylaşılmadığı izlenimini verir. Baba figürü, daha çok destekleyici veya tamamlayıcı bir rol olarak sunulmaktadır. Aile bütünlüğü ve geniş aile temsilleri ise, genel olarak, ideal aile yapısının çekirdek aile biçiminde yansıtıldığını göstermektedir. Tüm aile üyelerinin birlikte görüldüğü görseller %20 oranında yer almakta olup, geniş aile temsilleri ise sadece %10 ile sınırlıdır. Ayrıca, tüm aile üyelerinin birlikte yer aldığı görsellerin sayıca yüksek olmasına rağmen, aile içindeki roller veya iş bölümü konusunda herhangi bir bilgi sunulmamaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından yüzeysel temsillerin yapıldığı izlenimini uyandırmaktadır. Genel olarak, ders kitaplarındaki aile ve cinsiyet rolleri temsilleri, geleneksel toplumsal yapıyı pekiştiren ve kadınların bakım-sorumluluklarıyla özdeşleşen, erkekleri ise daha arka planda tutan bir biçimde şekillenmiş görünmektedir.

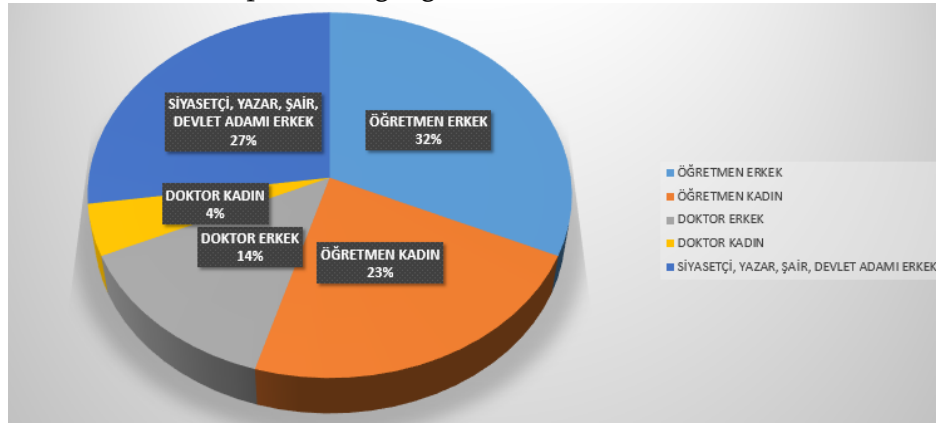
Grafik 5.Görsellerdeki çalışma niteliklerine göre kadın erkek temsil durumu

Grafik 5, özellikle nitelikli iş gücünde erkeklerin baskın biçimde temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Erkeklerin yaklaşık üçte ikilik bir oranla nitelikli çalışan figürü olarak sunulması, onların üretkenlik, yetkinlik ve mesleki yeterlik gibi olumlu niteliklerle özdeşleştirildiğini göstermektedir. Buna karşılık kadınların yalnızca %22 oranında nitelikli çalışan olarak temsil edilmesi, kadınların iş gücü piyasasında ikincil düzeyde yer aldığına ilişkin toplumsal bir mesaj üretmektedir. Her iki cinsiyetin de niteliksiz çalışan olarak temsil oranlarının oldukça düşük olması (%8 erkek, %7 kadın), niteliksiz çalışma biçimlerinin görsel içeriklerde sınırlı şekilde yer aldığını göstermektedir. Ancak bu oranlar karşılaştırıldığında, niteliksiz iş gücünde dahi erkeklerin kadınlardan daha fazla temsil edildiği görülmektedir. Bu durum, toplumsal olarak “çalışma” eyleminin öncelikli olarak erkeklerle ilişkilendirildiğine dair örtük bir anlam içermektedir. Bu temsiller, öğrencilere çalışma hayatında cinsiyet temelli bir ayrımcılığın doğal ve

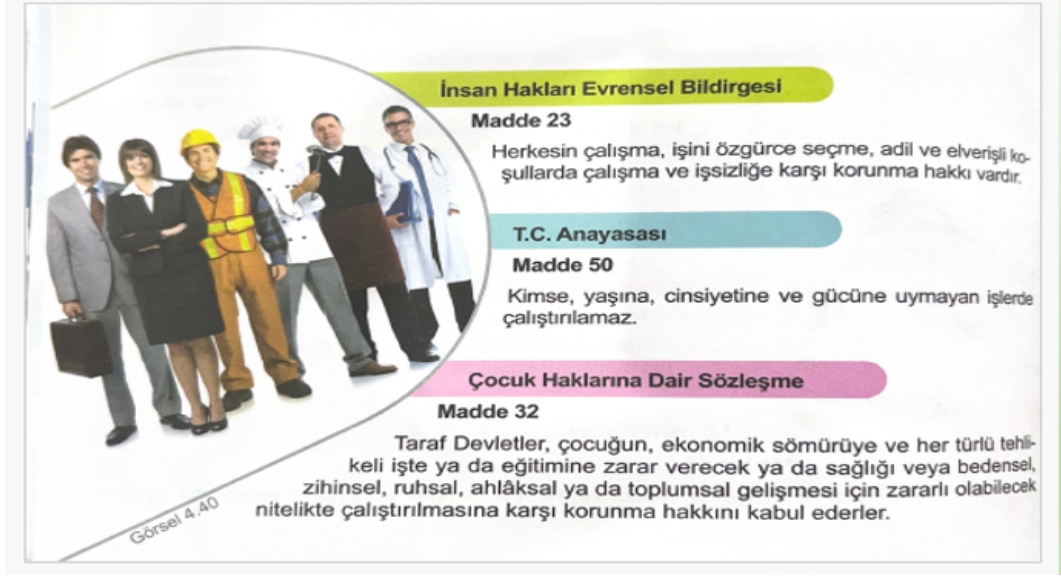
olağan olduğu yönünde örtük mesajlar iletme potansiyeline sahiptir. Erkeklerin “nitelikli” işlerde baskın olarak temsil edilmesi, onların toplumsal değer ve üretim ilişkilerindeki merkezi konumlarını yeniden üretmektedir. Kadınların düşük oranda temsil edilmesi ise, kadınların ekonomik yaşama katılımı konusundaki görünmezliğini pekiştirmektedir. Bu tür görsel temsillerin öğrenciler tarafından içselleştirilmesi, onların mesleki hayallerini ve toplumsal cinsiyet algılarını şekillendirme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla bu durum yalnızca bir temsiliyet sorunu değil, aynı zamanda pedagojik bir sorumluluktur

Grafik 6.Görsellerdeki toplumda değer gören meslek temsillerinde kadın erkek durumu

Grafikte erkeklerin toplam görünürlüğü öğretmen, siyasetçi, yazar, doktor vb. meslek gruplarında %73'e ulaşmaktadır. Bu oran, görsellerde yer verilen mesleklerin büyük çoğunluğunun erkek figürlerle ilişkilendirildiğini ve metinlerde toplumsal rolleri erkek merkezli olarak kurgulayan bir eğilimin bulunduğunu göstermektedir. Özellikle kamu otoritesi, entelektüel üretim ve toplumsal prestij ile ilişkilendirilen meslek gruplarının (siyasetçi, yazar vb.) yalnızca erkek figürlerle temsil edilmesi, ataerkil meslek dağılımı algısını pekiştirmektedir. Öğretmenlik mesleğinde kadın ve erkek temsiliinde erkek %32, kadın %23 ile görece daha dengeli bir dağılım söz konusudur. Ancak burada bile erkeklerin daha fazla temsil edildiği görülmektedir. Bu durum genellikle “kadın mesleği” olarak algılanan öğretmenlikte dahi erkek figürlerin daha fazla ön plana çıkarıldığını göstermekte ve eğitimdeki otoritenin erkeklikle özdeşleştirildiğine işaret etmektedir. Benzer şekilde doktorluk mesleğinde de erkek %14, kadın %4 temsil ile ciddi bir cinsiyet eşitsizliği ile sunulmuştur. Kadınların uzmanlık gerektiren mesleklerdeki görünmezliği, çocukların meslek seçimleri ve rol modelleri üzerinde sınırlayıcı etkiler yaratabilir. Grafikte “siyasetçi, yazar, şair, devlet adamı” gibi entelektüel ve kamusal prestiji yüksek meslekler yalnızca erkeklerle temsil edilmiştir. Kadınların bu alanlarda hiç yer almaması, kadınların kamu alanında görünürlüğünün sistematik olarak azaltıldığını, metinlerin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren bir yaklaşımı benimsediğini ortaya koymaktadır. Bu grafik, ders kitabı görsellerinde yer alan mesleki temsillerin toplumsal cinsiyet rolleri bakımından dengesiz ve kalıplaşmış olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kadınların hem görünürlük hem de meslek çeşitliliği açısından sınırlandırıldığı görülmekte; erkekler ise hemen her düzeyde meslek gruplarında, özellikle de otorite ve prestij gerektirenlerde ağırlıklı olarak temsil edilmektedir. Bu durum, öğrencilere sunulan rol modellerin çeşitliliğini azaltmakta; toplumsal cinsiyet eşitliği hedefiyle çelişen bir öğrenme ortamı yaratmaktadır. Grafik, öğretmenlik ve doktorluk gibi eğitilmiş mesleklerin yanı sıra “toplumda değer gören” (siyasetçi, yazar, şair, devlet adamı) rollerin hangi cinsiyetle ilişkilendirildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Aşağıda bu duruma yönelik örnekler sunulmuştur.

Görsel 2

(MEB, 2024b, s. 44)

Kitapta yer alan görsel incelendiğinde, Anayasamızdan belirli maddelere yer verilmiş olup bu maddelere eşlik eden görselde toplam altı bireyden beşinin erkek, yalnızca birinin kadın olarak temsil edilmesi dikkat çekicidir. Anayasal hükümler, vatandaşlık hakları ve çalışma yaşamına ilişkin eşitlik ilkelerini kapsamakta olup cinsiyet temelli bir ayrıma yer vermemektedir. Dolayısıyla, yalnızca erkek bireylerin çoğunlukta olduğu bir meslek temsili sunulması, anayasal eşitlik ilkesiyle çelişmekte ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin önyargıların görsel düzlemde yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Bu tür temsiller, öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarını şekillendirmede etkili olduğundan, pedagojik sorumluluk gereği bu tür görsel tercihlerin daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir yaklaşımla düzenlenmesi elzemdir. Bu bağlamda, söz konusu görselin hem içerik hem de temsil adaleti açısından gözden geçirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı biçimde revize edilmesi gerekliliği son derece açıktır.

Görsel 3

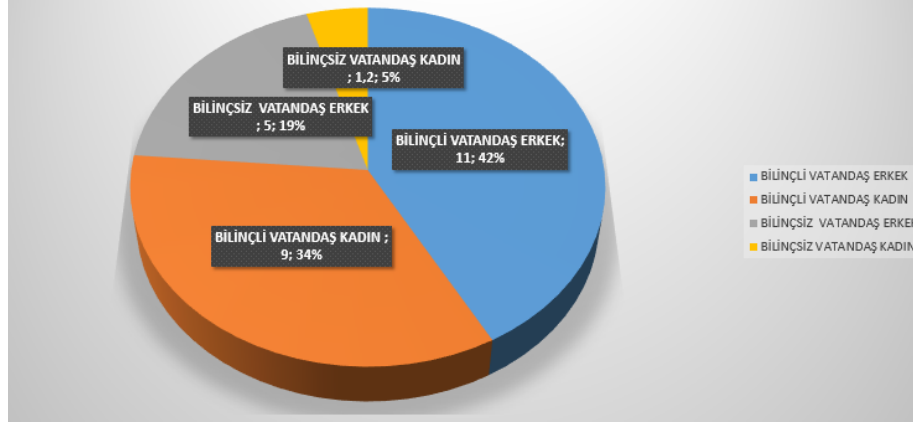
(MEB, 2024b, s. 123)

Ders kitabında teknoloji temasını işleyen görselde yer alan elin biçimsel özellikleri itibarıyla belirgin şekilde bir erkek bireye ait olduğu izlenimi vermesi dikkat çekicidir. Oysaki teknolojik üretim ve uygulamalarda kadınlar da erkeklerle eşit düzeyde yer almakta, hatta çeşitli alanlarda öncü roller üstlenmektedir. Bu çerçevede yalnızca bir erkek elinin temsiliyle yetinilmiş olması, özellikle kadın öğrenciler açısından örtük bir dışlayıcılık mesajı barındırmakta; teknolojiyle ilişkilendirilen yetkinliğin yalnızca erkeklere aitmiş gibi algılanmasına yol açabilmektedir. Oysa daha kapsayıcı bir yaklaşım benimsenerek, iki farklı cinsiyeti temsil eden ellerin birlikte yer aldığı bir görsel tercih edilmesi hem eşitlik ilkesine hizmet edecek hem de tüm öğrenciler açısından özdeşim kurmayı kolaylaştıracaktır. Bu nedenle, söz konusu görselin gözden geçirilerek toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten bir biçimde yeniden düzenlenmesi pedagojik açıdan önem arz etmektedir.

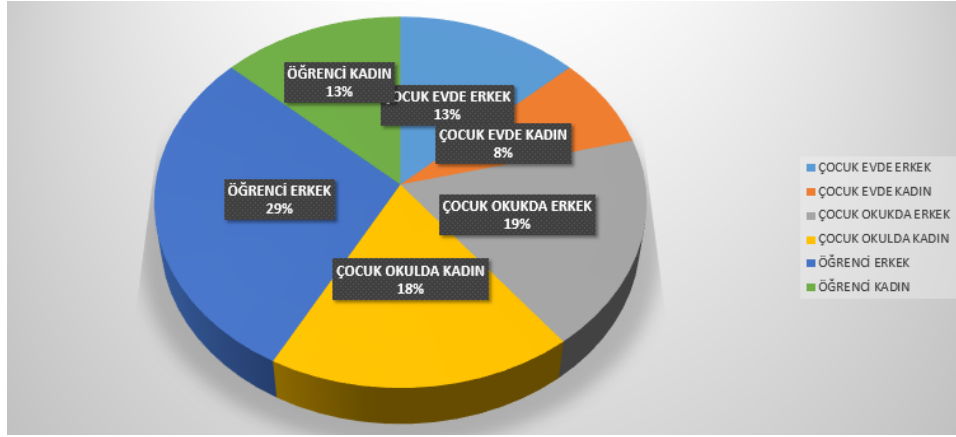
İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi bağlamında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında (1. ve 2. kitap) yer alan metinlerde kadının ne şekilde ve nasıl ele alındığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

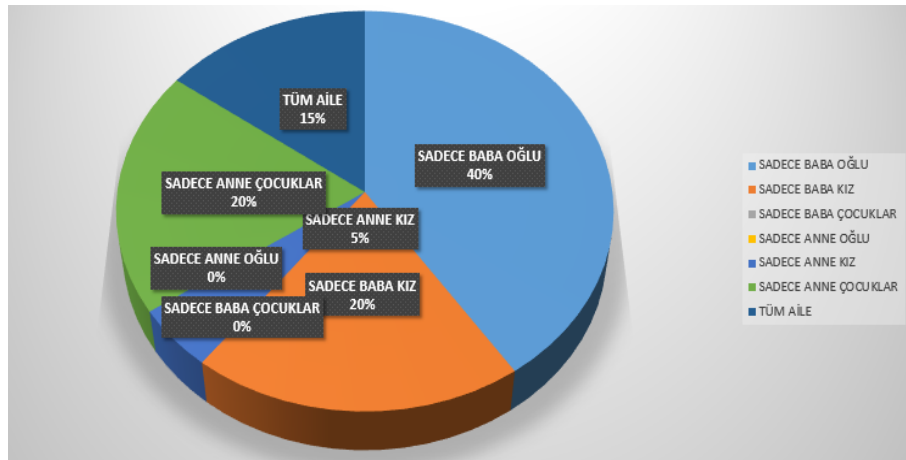
Grafik 7.Metinlerde bilinci ve bilinçsiz vatandaşlık durumlarına göre kadın erkek durumu

Grafik incelendiğinde bu dağılım, toplumsal cinsiyet rollerinin ders kitabındaki metinlerde nasıl inşa edildiğine dair anlamlı göstergeler sunmaktadır. “Bilinçli vatandaş” kategorisinde erkeklerin %42 ile en yüksek temsil oranına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, erkek bireylerin vatandaşlık sorumluluğunu yerine getiren, toplumsal katılıma açık, bilinçli ve aktif yurttaşlar olarak sunulma eğiliminin daha belirgin olduğunu göstermektedir. Kadınlar ise %34 ile bu kategoride ikinci sırada yer almakta; bu da kadınların bilinçli yurttaşlık bağlamında daha sınırlı temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Bilinçli vatandaşlık gibi olumlu toplumsal rollerin daha çok erkek figürlerle ilişkilendirilmesi, toplumsal cinsiyet kalıplarının yeniden üretildiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte “bilinçsiz vatandaş” kategorisinde erkekler %19, kadınlar ise sadece %5 oranında temsil edilmiştir. Bu durum ders kitabında kadın temsili açısından önemli bir bulgu olarak ifade dileyebilir.

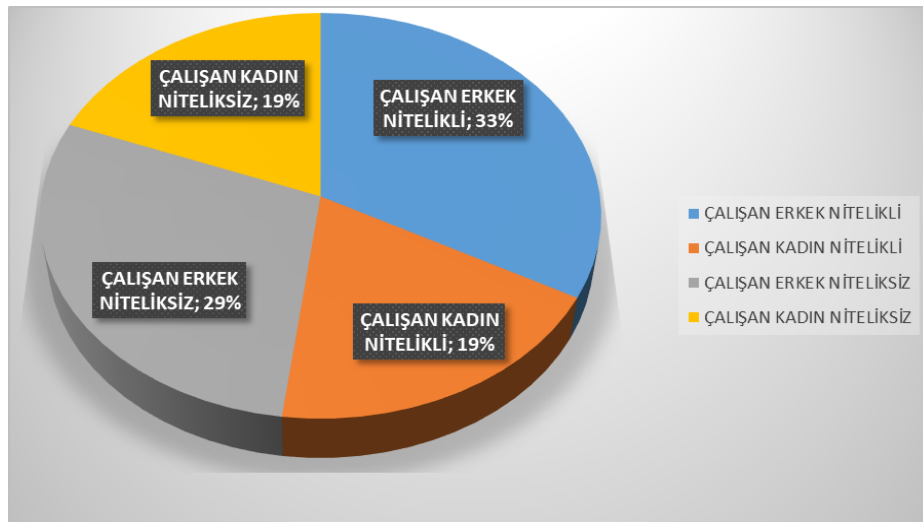
Grafik 8.Metinlerde yer alan çocuklar ve bulunduğu mekândaki kadın erkek durumu

Grafikteki veriler incelendiğinde eğitim ortamında cinsiyet temsiline ilişkin yapılan analizler, erkek ve kız çocuklarının temsil oranları arasında belirgin bir farklılık olduğunu ortaya koymaktadır. Çocuk temsilleri kapsamında, toplamda erkek çocuklar; “öğrenci” ve “okuldaki çocuk” kavramlarıyla %29 ve %19 oranlarında temsil edilmekte olup, toplamda %48’lik bir paya sahiptir. Buna karşılık kadın çocuklar ise sırasıyla %13 ve %18 oranlarıyla temsil edilerek toplamda %31 oranında görülmektedir. Bu veriler okul ortamında erkek çocukların öğrenen ve aktif bireyler olarak daha fazla öne çıkarıldığını, kadın çocukların ise eğitim sürecinde daha az görünür olduğunu göstermektedir. Kadın çocukların eğitimle ilişkilendirilen temsiliyetinin, erkeklere kıyasla daha düşük olması, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli bir eksikliği işaret etmektedir. Ev ortamında yapılan cinsiyet temsili analizinde ise, erkek çocukların %13, kadın çocukların ise %8 oranında temsil edilmesi dikkati çekmektedir. Her iki cinsiyetin de ev içi temsilde oldukça sınırlı bir yer tutması, ev ortamının çocukların toplumsal rolleri açısından yetersiz temsil edildiğini göstermektedir. Bu durum, geleneksel cinsiyet rollerinin yeniden üretimine katkıda bulunmaktan ziyade, söz konusu alanın sözel ve sembolik olarak geri planda bırakıldığını ortaya koymaktadır. Ev ve eğitim ortamlarındaki cinsiyet temsilleri, her iki alanda da cinsiyetler arası eşitlik düzeyinde gösterilmeyip, özellikle kız çocuklarının sözel temsilde ciddi oran farklılıkları olduğu görülmektedir.

Grafik 9.Metinlerde aile temsili içinde kadının durumu

Grafik incelendiğinde baba- oğul ilişkisinin baskınlığı dikkat çekicidir ve en yüksek oran %40 ile "Sadece Baba ve Oğlu" kombinasyonu ile temsil edildiği gözlenmektedir. Bu durum, baba figürünün özellikle erkek çocuk üzerinden güçlü bir biçimde temsil edildiğine işaret etmektedir. Toplumsal olarak erkek çocukların baba ile özdeşleştirildiği ve güç, otorite gibi kavramların erkekler arasında aktarılma istendiği ataerkil yapıyı yansıttığı söylenebilir. Öte yandan, "Sadece Anne ve Oğlu" kombinasyonuna ise hiç yer verilmemiştir. Bu durum erkek çocukların toplumsallaşmasında annenin rolünün görünmez kılındığını ve erkek çocukların eğitimi ve gelişiminde annenin etkisinin göz ardı edildiği izlenimini vermektedir. Bu durum, cinsiyetçi bir temsil eksikliği olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra, "Sadece Baba ve Kızı" %20 ve "Sadece Anne ve Kızı" %5 oran temsilleri dikkat çekicidir. Burada, baba figürünün kız çocukla birlikte temsil edilme oranı, anneye göre oldukça yüksektir. Bu durum metinlerde baba figürünün ailedeki tüm bireylerle ilişkili olduğu, anne figürünün ise daha sınırlı ve kısıtlı bağlamlarda temsili edildiği izlenimini pekiştirmektedir. Ayrıca "Sadece Anne ve Çocuklar" oranı %20 olup, anne figürünün, hem kız hem de erkek çocuklara bakım ve ilgiyi temsil ettiği, ancak özellikle erkek çocukla ilişkili temsilin neredeyse hiç görünmediği sonucuna varılabilir. Aile bütünlüğünü temsil eden içeriklerde ise toplamda sadece %15 oranındadır ve bu durum aile üyelerinin bütüncül şekilde metinlerde yeterince temsil edilmediğini göstermektedir. Çoğunlukla bireysel veya ikili ilişkiler üzerinden aile yapısının kurgulandığı görülmektedir; çekirdek aile idealinin zayıf biçimde sunulması, daha çok bireylerin bağımsız temsillerine ağırlık verilmesine neden olmaktadır. Genel olarak bu grafik metinlerdeki aile temsillerinin belirgin biçimde cinsiyete dayalı kodlama içerdiğini ortaya koymaktadır. Nitekim erkek çocuk ve baba ilişkisi baskın bir biçimde yer almakta ve bu durum erkekliğin toplumsal üretiminde babanın merkezi rolünü pekiştirmektedir. Aynı zamanda kadın figürünün özellikle erkek çocukla ilişkisinin görünmez bırakılması, toplumsal cinsiyet kalıplarının yeniden üretimine hizmet etmektedir. Anneliğin yalnızca bakım ve ev içi görevlerle sınırlı olduğu mesajı verirken, babanın hem kız hem de erkek çocukla ilişkilendirilmesi, onun ailede otorite ve rehberlik rolünü üstlenen merkez figür olarak konumlandırıldığını göstermektedir.

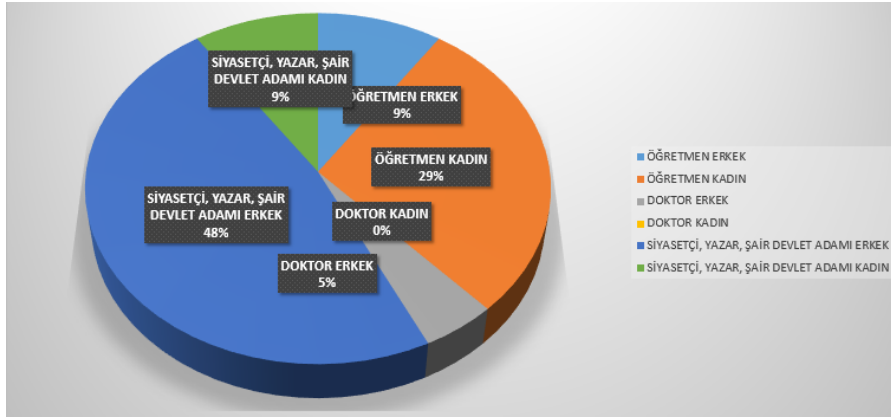
Grafik 10. Metinlerdeki çalışma niteliklerine göre kadın erkek temsil durumu

Grafik incelendiğinde elde edilen oranlar, kadın ve erkeklerin metinlerde benzer düzeyde temsil edildiğini öne sürse de, dikkatli bir içerik analizi bu yüzeysel eşitliğin ötesinde daha derin anlamları açığa çıkarmaktadır. Erkek figürlerin metinlerde en çok nitelikli çalışan olarak sunulduğu görülmektedir. Bu durum, erkeklerin bilgi, uzmanlık ve mesleki yeterlilikle özdeşleştirildiğini; yani üretken ve kamusal alanın merkezinde yer alan bireyler olarak

kurgulandığını göstermektedir. Erkeklerin yalnızca nitelikli değil, aynı zamanda nitelsiz çalışan biçiminde de temsil edilmesi, “çalışma” eyleminin toplumsal olarak erkeklerle ilişkilendirildiğine işaret eder. Kadınlara kıyasla iş gücünün her türünde daha görünür olmaları, geleneksel cinsiyet rollerinin yeniden üretildiğini gösterir. Kadınların çalışma yaşamında hem nitelikli hem de nitelsiz biçimlerde eşit oranda yer alması, ilk bakışta denge izlenimi verse de, oranların erkeklere kıyasla düşük kalması kadınların kamusal üretim alanında daha sınırlı biçimde temsil edildiğini göstermektedir. Bu durum kadının öncelikli toplumsal rolünün hâlâ özel alana (ev içi roller) ait olduğuna dair bir toplumsal mesaj içerir. Kadınların çalışma yaşamındaki temsili hem nitelik hem de nicelik bakımından erkeklere göre daha sınırlıdır. Kadının çalışan olarak sunulmasında nitelsiz pozisyonların da yer alması toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemek yerine, kadının ekonomik üretim alanında “yardımcı” bir figür olduğu yönündeki kalıpları pekiştirme potansiyeli taşır. Metinlerde erkek figürlerin hem nitelikli hem de nitelsiz pozisyonlarda sıklıkla görünmesi, çalışma hayatının merkezinde yer alan aktörler olarak sunulmalarını normalleştirmektedir. Bu durum, öğrencilere toplumsal cinsiyete dayalı mesleki rol dağılımını meşrulaştıran örtük mesajlar iletebilir.

Grafik 11. Metindeki toplumda değer gören meslek temsillerinde kadın erkek durumu

Grafiğe bakıldığında “Siyasetçi, yazar, şair, devlet adamı” kategorisinde erkeklerin temsil oranı %48 iken kadınlar yalnızca %9 oranında temsil edildiği görülmektedir. Bu toplumsal ve entelektüel prestij taşıyan rollerde kadınların neredeyse tamamen yok sayıldığını ve bu alanların erkeklerle özdeşleştirildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, ataerkil normların metinlerde de sürdürüldüğünün açık bir göstergesidir. Öğretmen kadın oranı %29 ile yüksek görünmekte olup öğretmen erkek oranının %9 olması dikkat çekicidir. Görsel materyallerde öğretmenlikte erkeklerin ağırlığı daha fazlayken metinlerde bu durum tersine dönmüştür. Öte yandan Kadın doktorlar metinlerde hiç temsil edilmemiştir. Erkek doktor oranı ise %5’tir. Bu ciddi bir eşitsizlik göstergesidir. Kadınların bilgi, bilim ve sağlık alanında uzman veya otorite figürü olarak görülmediği, bu mesleklerin metinlerde erkeklere atfedildiği anlaşılmaktadır. Bu dağılım, çocuklara sunulan rol modellerin cinsiyetçi kalıplarla şekillendirildiğini göstermektedir. Erkekler bilgi, karar alma, kamuya yön verme gibi işlevlerle ilişkilendirilirken; kadınlar daha çok yardımcı, duygusal ya da ikinci planda kalan mesleki figürlerde (örneğin öğretmenlik) öne çıkarılmaktadır. Bu bağlamda kadınların kamu ve entelektüel alanlarda temsili sınırlıdır denilebilir. Çocuklara kadınların güçlü, etkili ve karar verici roller üstlenebileceği yeterince gösterilmemektedir. Bu durum özellikle kız çocuklarının hayal gücü, öz güveni ve meslek seçiminde kendilerini sınırlamalarına neden olabilir. Görsellerdeki grafikte bu grafik karşılaştırıldığında, metinlerde erkek figürlerin çok daha baskın biçimde yer aldığı ve kadınların görünürlüğünün daha da azaldığı

görülmektedir. Bu da metinlerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini üreten ve yeniden inşa eden bir işlev gördüğünü göstermektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli temelinde hazırlanan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında gerek görsellerde gerekse metinlerde kadın varlığının ne şekilde ve nasıl ele alındığı incelenmiştir. Görsellerde vatandaş olarak kadın ve erkek bireylerin yer aldığı durumlar çocukların bulundukları mekânlar ve bu mekânlardaki kadın-erkek dağılımları, anne-baba figürleri ve aile ortamları, kadın-erkeklerin çalışma niteliklerine göre dağılımları ile toplumda değer gören mesleklerdeki kadın-erkek oranları detaylı biçimde incelenmiştir. Aynı zamanda metinlerde bilinçli ve bilinçsiz vatandaşlık durumlarına göre kadın ve erkeklerin konumları, çocukların bulunduğu mekânlarda kadın-erkek oranları, aile yapıları ve çalışma durumlarına göre kadın-erkek profilleri, öğretmen, doktor, siyasetçi, yazar, şair ve devlet adamı gibi toplumda değer gören mesleklerdeki kadın-erkek dağılımları ile ilgili bilgiler analiz edilmiştir. Bu incelemeler, ders kitabının içeriğinde kadın varlığının temsili ve toplumsal rol açısından nasıl yansıtıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırma sonucunda ders kitabında gerek içerikte gerekse görsellerde vatandaş olarak kadın temsili yeterli düzeyde olmadığı; oransal olarak incelendiğinde vatandaşlık boyutunda erkek temsili daha baskın sunulduğu görülmüştür. Sosyal bilgiler dersinin temel amaçlarından biri olarak karşımıza çıkan vatandaşlık ve vatandaş yetiştirme kavramına yönelik gerek içerik gerekse görsel aktarımda kadın ve erkek temsili eşit şart ve durumlarda sunulması çocukta oluşacak anlam bakımından önemlidir. Kırbaçoğlu-Kılıç ve Eyüp (2011) ve Subaşı (2023) tarafından yapılan araştırmalarda da ders kitaplarında kadın temsillerin ve kadın şahsiyetlerin erkeklere göre her alanda geri planda kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar araştırmada ulaşılan sonucu destekler mahiyettedir.

Araştırmada ulaşılan bir diğer sonuca göre ders kitabındaki görseller, cinsiyet temelli mekân kullanımı ve görünürlük açısından kısmi bir denge sunsa da hâlâ erkek çocukların dış mekânda, kız çocukların ise okul ortamında daha baskın temsil edildiği bir yapı dikkat çekmektedir. Bu temsiller, çocukların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde nasıl konumlandırıldıklarına dair önemli göstergeler sunmakta ve eğitim materyallerinin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından daha dengeli kurgulanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Temellioğlu ve Küçükturan (2022) tarafından 4.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı üzerine yapılan araştırmada görsellerde erkek figürüne, kadın figüründen daha fazla yer verildiği açıklanmıştır. Kadının ev içi rollerde, erkeğin ise ev dışı rollerde yer aldığı belirlenmiştir. Ayrıca erkeğe, kadından daha fazla meslek atfedildiği, kadının ev içi işlerde, erkekten daha aktif kılındığı ve birçok ev içi iş sorumluluğunun kadına yüklendiği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde kız çocuk ile erkek çocuk arasında da cinsiyet rollerine yönelik kalıp yargıların olduğu görülmüştür. Bu araştırmada ulaşılan sonuçlarda da görsellerdeki aile temsilleri, kadın ve erkek rollerine dair belirgin bir cinsiyet kodlamasını yansıtmaktadır. Kadınlar çocuklarla daha sık ve daha çeşitli biçimlerde temsil edilirken, erkekler daha sınırlı, daha bireysel sahnelerde görünmektedir. Bu dağılım, çocuklara erken yaşta toplumsal cinsiyet rollerinin dolaylı yollarla aktarılmasına neden olabilecek niteliktedir. Bu nedenle ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetken, dengeli temsillerin artırılması önem arz etmektedir. Ders kitabı genelinde her ne kadar grafiksel olarak anne figürleri daha fazla yer alıyor gibi görünse de bu durum tek başına toplumsal cinsiyet eşitliğini yansıtmamaktadır. Görsel temsillerdeki rollerin niteliği, cinsiyet temelli kalıp yargıların yeniden üretimi ya da dönüşümünde kilit rol oynamaktadır. Dolayısıyla bu bulgular eğitim materyallerinin daha dengeli ve eşitlikçi bir biçimde yapılandırılması gereğini ortaya koymaktadır.

Araştırma sonuçları sosyal bilgiler ders kitabı görsellerinin çalışma hayatında toplumsal cinsiyet eşitliği açısından dengesiz temsiller içerdiğini ortaya koymaktadır. Eğitimde kullanılan bu tür materyaller çocukların zihinsel dünyasında toplumsal normları yeniden inşa ettiği için, görsellerdeki toplumsal cinsiyet temsillerine ilişkin bilinçli ve eşitlikçi bir yaklaşım zorunludur. Eğitim materyallerinde nitelikli kadın çalışanlara daha fazla yer verilmelidir. Bu, öğrencilere kadınların her meslek alanında başarılı olabileceği yönünde örnekler sunacaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini yansıtan görsel içerikler geliştirilmeli, erkek ve kadınların çeşitli meslek gruplarında ve iş kollarında dengeli biçimde sunulmasına özen gösterilmelidir. Mesleki çeşitlilik hem cinsiyet hem de nitelik düzeyinde temsili kapsayacak şekilde genişletilmeli böylece öğrencilere farklı kariyer yollarının cinsiyetten bağımsız olarak açık olduğu mesajı verilmelidir. Görsellerdeki mesleki temsiller toplumsal cinsiyet kalıplarını yeniden üretme riskini taşımaktadır. Erkek merkezli bu temsil biçimi özellikle kız çocuklarının toplumsal rol algısını sınırlandırabilir. Bu nedenle, eğitim materyallerinde kadın ve erkek figürlerin eşit ve çok yönlü biçimde temsil edilmesi, çocukların meslek seçimi, öz güven gelişimi ve demokratik toplumsal değerler açısından büyük önem taşımaktadır. Eğitim materyallerinde cinsiyet temsillerinin daha dengeli biçimde kurgulanması ve her iki cinsiyetin de eşit oranda aktif yurttaşlık rollerinde sunulması, öğrencilerde toplumsal cinsiyet farkındalığını geliştirme açısından önem arz etmektedir.

Araştırmada ulaşılan bir diğer sonuç metinlerde erkek çocukların daha fazla ve daha çeşitli rollerde temsiline olanak tanıdığını göstermektedir. Erkek çocukların hem “öğrenci” hem de “okulda çocuk” olarak baskın temsili, onların eğitimdeki aktif rolünü vurgularken; kadın çocukların daha sınırlı bir biçimde ve daha çok “okuldaki çocuk” olarak görünmeleri, onların daha pasif, ikinci planda kalan figürler olarak sunulabileceğini düşündürmektedir. Bu tür temsiller, toplumsal cinsiyet rollerinin çocuklara ne şekilde aktarıldığını ve metinlerdeki karakter rollerinin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından ne derece dengeli olduğunu analiz etmek açısından kritik öneme sahiptir. Eğitim içeriklerinde cinsiyet temsillerinin dengeli biçimde kurgulanması, sadece eşitlikçi bir eğitim ortamı için değil, aynı zamanda çocukların özgüven ve toplumsal rol gelişimi açısından da son derece önemlidir. Metinlerdeki aile temsilleri, ataerkil toplumsal yapının izlerini barındırmakta, kadın ve erkek figürler arasında belirgin bir rol ayrımı yapmaktadır. Bu temsiller, çocuklara sunulan içeriklerde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yeniden üretme riskini barındırmaktadır. Bu nedenle, metinlerde annelik ve babalık rollerinin dengeli, çeşitlendirilmiş ve eşitlikçi biçimde temsil edilmesi, çocukların sağlıklı toplumsal cinsiyet algısı geliştirmesi açısından son derece önemlidir. Şeker (2014) 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında yer alan “Aile” ve “Kadın” temaları üzerine yapmış olduğu çalışmada tarihsel, kültürel ve toplumsal açıdan son derece önemli bir yere sahip olan bu iki bileşene öğrencilerin en çok kullandıkları ders kitaplarında kadına aile teması içerisinde yeterince yer verilmediği sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç araştırmada ulaşılan sonucu desteklemektedir. Dolayısıyla sosyal bilgiler ders kitaplarında “Aile” ve “Kadın” temalarının düzgün ve planlı bir kavramla yer almaması, tarihsel ve kültürel mirası nesilden nesile aktaran bir kavramla hazırlanan sosyal bilgiler dersinin amacına ve bu doğrultuda hazırlanan ders planlarının amacına aykırıdır.

Öneriler

1. Görseller ve metinlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların nitelikli görünürliğünün artırılması önerilmektedir.
2. Ders kitabı genelinde aile ortamında anne ve babanın, cinsiyetlerine bakılmaksızın var olan tüm çocuklarla ilgilenmesi ve onlarla zaman geçirmesi gerektiği vurgulanmalıdır. Bu kapsamda, aile içi ilişkilerde eşitlik ve çocukların gelişimini destekleyecek biçimde, anne ve babanın rollerinin dengeli biçimde yansıtılması önem taşımaktadır.

3. Nitelikli meslek ve iş alanlarında kadınların, erkeklerle eşit düzeyde bulunması ve katılım gösterdiği durumların görsel ve içeriklerde adil biçimde yer alması sağlanmalıdır. Bu doğrultuda, kadınların çeşitli mesleklerde aktif biçimde yer aldığı ve liderlik pozisyonlarına yükseldiği açık ve dengeli şekilde gösterilmelidir.

Kaynakça

- Aksoy, İ. (2017). Toplumsal ve siyasal süreçte Türk kadını. *Yasama Dergisi*, 32, 7-20.
- Altun, A. (2013). Yapılandırmacı yaklaşım sosyal bilgiler programı ve ders kitapları. B. Akbaba (Edt.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler* içinde (ss. 2-29), Ankara: Pegem.
- Arslan, Ş. A. (2000). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Aydın, H. (2015). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de kadın. *Current Research in Social Sciences*, 1(3), 84-96.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı I), 108-114.
- Büyükalın Filiz, S., Ceylan, İ. G., ve Bahattin Ceylan, H. (2018). Duyuşsal alan eğitiminde (çevreye yönelik) bilinçaltı mesajların etkisi ve faydalı uygulanabilirliği araştırması. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 43, 343-353.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri (14.baskı)*. Ankara: Pegem.
- Çağlar, Ş. (1992). *Aile içi rol ve statünün paylaşılmasında çalışan kadının yeri (Sivas İli Kamu Kesiminde Çalışan Kadınlar Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Çakır, S. (1996). Tarih içinde görünürlükten, kadınların tarihine: Türkiye'de kadın tarihi yazmak. S. Çakır ve N. Akgökçe (Edt.), *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem* içinde (ss. 222-229). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Çiçek, B., ve Çopur, Z. (2018). Bireylerin kadınların çalışmasına ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 3(4), 1-21.
- Erbay, H. (2019). Tarihsel süreçte dünyada ve Türk toplumunda kadın algısı ve haklarının gelişimi üzerine bir değerlendirme. *Ege Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-25.
- Erbuyurucu, Z.C ve Deniz, L. (2024). Sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyetin temsili: İstanbul sözleşmesi öncesi ve sonrası. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, 8(3), 896-928.
- Ergin, M. (1958). *Dede Korkut*. Ankara: TTK Basımevi.
- Göksel, B. (1993). *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk* (İkinci Basım). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gülersoy, A. K. (2013) İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports Science Education*, 2(1), 8-26
- Günindi Ersöz, A. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* (Birinci Basım). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gündüz, A. (2012). Tarihî süreç içerisinde Türk toplumunda ve ülkelerinde kadın yeri ve önemi. *International Journal of Social Science*, 5(5), 129-148.
- Karaboğa, M. T. (2020). Sosyal bilgiler ders kitaplarında cinsiyet rolleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 4847-4881.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kışlalı, A. T. (2010). *Siyaset Bilimi* (14. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

- Kırbaçoğlu Kılıç, L., ve Eyüp, B. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet roller üzerine bir inceleme. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 129-148.
- Köymen, M. A. (1983). *Alp Aslan ve Zamanı* (Cilt II). Ankara: TTK Yayınları.
- Kurt, A. (2013). Düünden bugüne Türk ailesi. Mehmet Zencirkıran (Edt.), *Düünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* içinde (ss. 335-366). Bursa: Dora Yayın.
- Küçükahmet, L. (2011). Eğitim programlarında ders kitabının yeri. L. Küçükahmet, (Edt.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* içinde (2-16. ss.). Ankara: Nobel.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024a). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 5 ders kitabı* (1.kitap). Ankara: Korza Yayıncılık.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024b). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 5 ders kitabı* (2.kitap). Ankara: Korza Yayıncılık.
- Merçil, E. (2011). *Selçuklularda Saraylar ve Saray Teşkilatı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Ögel, B. (1984). *Türk Ailesinde Kadın: Tercüman Kadın Ansiklopedisi*. (I), İstanbul.
- Peker, R. (2017). Türk devlet geleneğinde kadının konumu, *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 157-164.
- Sağ, V. (2001). Tarihsel süreç içerisinde Türk kadını ve Atatürk. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 9-23.
- Saydam, T. (2019). *Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyetin farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale
- Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Pegem.
- Subaşı, Y. (2023). İran 3. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kadın imajı. *Journal of History School*, 66, 2235-2261.
- Sönmez, K. ve Dikmenli, Y. (2021). İlkokul sosyal bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 10(1), 434-458. <http://dx.doi.org/10.30703/cije.732000>
- Şeker, M. (2014). Sosyal bilgiler ders kitaplarında aile ve kadın temalarının sunuş biçiminin incelenmesi: Nitel Bir Araştırma. *Folklor/Edebiyat*, 20(78), 107-120.
- Tabakoğlu, A. (2017). Osmanlı içtimai yapısının ana hatları. M. Zencirkıran (Edt.), *Düünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* içinde (ss. 19-41), Bursa: Dora Yayın.
- Temellioğlu, Ş. H. ve Küçükturan, A. G. (2022). Dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *e- Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 679-698.
- Vardi, Ö., ve Demiriz, S. (2021). 5-6 yaş çocuklarının davranışsal öz düzenleme ve duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(3), 1993-2029. <https://doi.org/10.17152/gefad.925176>
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 35, 29-56.
- Yavuz, K. ve Ertem, A. (2021). Türk toplumunda kadının statüsüne genel bir bakış, *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, 1, 69-82
- Yaylak, E. (2022). Sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrenme-öğretme sürecinin tasarımı. B. Akbaba ve S. Kaymakçı (Edt.) *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İnceleme ve Tasarım Kılavuzu* içinde (ss. 328-329), Ankara: Pegem.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı), Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, Y., Gürkan, S., Akdeniz, E. T., ve Tinaz, S. N. (2022). Bireylerin toplumsal cinsiyet rollerinin ve algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar*, 11(3), 1021-1032 <https://doi.org/10.33206/mjss.1013219>